

VICENC VILLATORO

La mirada d'Auschwitz

Primo Levi, l'escriptor italià i jueu que ha escrit probablement algunes de les pàgines més precises sobre l'experiència en els camps d'extermini, ens diu que va ser ell el primer presoner d'Auschwitz que va veure l'arribada dels russos, que alliberaven el camp. Ens diu que va ser cap al migdia del 27 de gener del 1945. En la seva memòria, devien quedar en el camp uns tres-cents presoners vius, envoltats de cadàvers. Els historiadors ens diuen que podien ser uns cinc mil, els supervivents. Levi i un seu company duïen un cadàver a la fossa comuna quan van veure quatre soldats russos que avançaven a cavall pel filferat que envoltava el camp, metralleta en mà. Primo Levi explica la reacció dels presos: "Pocs de nosaltres vam córrer cap als nostres salvadors, pocs de nosaltres vam caure de genolls. Charles i jo ens vam quedar drets al costat del forat que sobreeixia de cossos lívids mentre la resta tiraven a terra el filferat. Després vam tornar amb la cambra buida a dur la notícia als nostres companys."

Explicat així, el que va passar fa exactament seixanta anys, l'alliberament del camp d'extermini d'Auschwitz, sembla ben poc èpic. I tot i així, és probablement un dels fets centrals del segle XX. Auschwitz, una mena d'enorme fàbrica de matar construïda pel nazisme per a l'extermini sistemàtic de les poblacions que li sobraven en el seu projecte racial i polític –i molt especialment les grans poblacions jueves de Polònia i en general de l'Est d'Europa– ha esdevingut un nom genèric, una etiqueta que resumeix un dels episodis més terribles de la història de la humanitat: l'Holocaust, la Shoà, la solució final, el *lager*, la política nazi d'extermini.

Per què Auschwitz, precisament? Per què parlem de com es pot escriure després d'Auschwitz o de l'antisemitisme després d'Auschwitz, com si aquest nom fos una fita clara i rotunda? Doncs en primer lloc perquè va ser un dels més grans camps de la mort. Un camp dissenyat per buidar la població jueva de Cracòvia, però que va actuar amb víctimes que venien de molts llocs més. Les xifres són fredes. El camp estava construït sobre una extensió d'entorn de 42 quilòmetres quadrats. Hi van ser assassinades al voltant de quatre milions de persones, entre elles tres milions de jueus de totes les edats. Va començar a funcionar com a camp d'extermini el juny del 1940. Les seves cambres de gas van ser actives fins al novembre del 1944. El mes abans, s'havia produït una

"Hi van ser assassinades al voltant de quatre milions de persones, entre elles tres milions de jueus de totes les edats"

"Auschwitz ens impressiona perquè és aquí mateix: a molt pocs quilòmetres de distància de nosaltres, a molt pocs anys, enmig d'un món que ens és pròxim, enmig d'una Europa del segle XX culta i civilitzada. Tothom qui va néixer abans del 27 de gener del 1945 sap que podria haver anat a parar a Auschwitz. Que no hi va anar a parar per atzar: per l'atzar de néixer en un altre lloc, en una altra circumstància, dins d'un altre grup"

revolta dels presos que formaven el Sonderkommando. El 17 de gener del 1945 el camp va ser evacuat i la immensa majoria dels presos, forçats a marxar a altres camps. La major part van morir durant la marxa. Deu dies després arribaven les tropes soviètiques.

Auschwitz és el símbol de tot l'univers concentracionari nazi per una raó, per tant, de magnitud. La seva participació en la política d'extermini és molt gran. Però Auschwitz té una altra característica relativament excepcional, dintre dels camps d'extermini, sobretot de l'est d'Europa: no va ser destruït en la retirada, no es va poder esborrar del mapa. Els soldats soviètics el van poder veure pràcticament tal com era quan feia de fàbrica de la mort. És el testimoni físic del que hi va passar. En d'altres casos, no pas en tots, els nazis, en la seva retirada, intentaven esborrar els rastres de la seva política d'extermini. A Auschwitz, alguns bombardejos en aquells dies de gener i la velocitat de l'avenç de les tropes russes van impedir que es destruïssin totes les instal·lacions. Els soviètics no hi van trobar alemanys, hi van trobar ben pocs presoners, però hi havia tot el rastre físic de l'activitat del *lager*.

Les paraules de la memòria. Com ens passa en general entorn de l'Holocaust, per saber què passava allà dins només tenim la història dels supervivents. Per tant, històries excepcionals,

perquè tenen un final excepcional, no pas el final immensament majoritari. De les pàgines de Primo Levi i d'altres autors com Imre Kersetz –però també de les pàgines d'un autor català com Amat Piniella, en el seu extraordinari *KL Reich*– podem intentar extreure alguna impressió, de ben segur pàl·lida i insuficient (per fortuna nostra, com a lectors), de la vida i la mort als camps. S'ha dit que l'horror dels camps no es pot transmetre, no es deixa explicar, esdevé, en el sentit literal del terme, inenarrable. Però algunes pàgines d'alguns supervivents ens permeten no pas entendre, però sí almenys conèixer algun aspecte de la terrible quotidianitat del *lager*.

Auschwitz en les pedres i les paraules d'aquests pocs supervivents és el testimoni i el memorial d'una política d'extermini d'enormes poblacions, per raons fonamentalment racistes, però també en segon terme ideològiques. Auschwitz ha esdevingut la paraula per designar aquesta for-

A la imatge, alguns dels rostres dels infants que Auschwitz va pretendre esborrar. Actualment, a les parets del camp d'extermini hi ha milers de fotografies de les víctimes: i tot l'horror, des dels seus ulls.

ma industrial i massiva del crim, aquesta concepció del món en què la persona humana perd tot el seu valor i és sacrificada sistemàticament, burocràticament, en nom d'una concepció del món en què no hi cap, en què fa nosa a una gran idea, escrita naturalment amb majúscules. I Auschwitz ens impressiona perquè és aquí mateix: a molt pocs quilòmetres de distància de nosaltres, a molt pocs anys, enmig d'un món que ens és pròxim, enmig d'una Europa del segle XX culta i civilitzada. Tothom qui va néixer abans del dia 27 de gener del 1945 sap que podria haver anat a parar a Auschwitz. Que no hi va anar a parar per atzar: per l'atzar de néixer en un altre lloc, en una altra circumstància, dins d'un altre grup. Perquè els que van anar a parar realment a Auschwitz no hi van anar a parar per res que haguessin fet o que haguessin escollit. En el moment mateix de néixer ja havien comès el delictes que els havia de dur a la mort. L'única diferència és l'atzar de néixer a una banda o altra, aquí o allà.

Potser la descripció més terrible de l'Holocaust, del *lager*, del món d'Auschwitz, ens la fa precisament Primo Levi en una escena no gens truculenta de *Si això és un home*. Levi, torinès, era químic. Un dia, al *lager*, l'examina un altre químic, un alemany, perquè necessiten especialistes per al camp. Són dos químics que en la vida externa al camp haurien pogut trobar-se en un congrés i intercanviar punts de vista científics o experiències laborals. Al *lager*, el químic alemany examina displicentment el químic jueu, i Levi es

nota mirat d'una manera especial, d'una manera que no oblidarà mai, d'una manera que li servirà per donar títol al seu llibre, en definitiva. "Perquè aquella mirada no va ser entre home i home; i si jo sabés explicar a fons la naturalesa d'aquella mirada, intercanviada com a través de la paret de vidre d'un aquari entre dos éssers que viuen en medis diferents, també explicaria l'essència de la follia del tercer Reich."

Potser aquesta mirada és la que resumeix Auschwitz, però també la que fa possible Auschwitz. L'Holocaust necessita d'aquesta mirada: la que es dirigeix a una persona i no la reconeix com a persona, li treu el seu caràcter humà. Per a la mirada d'Auschwitz, Primo Levi, els quatre milions de persones que van passar —ben sovint per ben poques hores— per la seva plataforma, per les seves cambres de gas, no eren persones. Per això se les podia —se les havia— d'exterminar com s'exterminen les plagues, com s'enverina les rates amb raticida. El nazisme és Auschwitz. I Auschwitz és aquesta mirada: la mirada que deshumanitza. La mirada que nega a la persona la seva essència humana, la seva dignitat de persona. Que la converteix en una cosa. Una cosa que es pot suprimir perfectament, si convé. D'això només fa seixanta anys. No res, en termes històrics. Però de vegades fa la sensació que la vergonya de tot allò comença a caducar.

Vicenç Villatoro és escriptor